

OMETI SEE ÕIGE „WALLENBERG“!

MERIKE VAITMAA

JMK 2007 m 8/9

Erkki-Sven Tüüri ooper. Libreto: Lutz Hübner. Dirigendid: Arvo Volmer ja Risto Joost. Lavastajad: Dmitri Bertman ja Neeme Kuningas. Kunstnik-lavastaja: Ene-Liis Semper. Valgusmeister: Neeme Jõe. Esietendus Rahvusooper Estonias 1. juunil 2007.

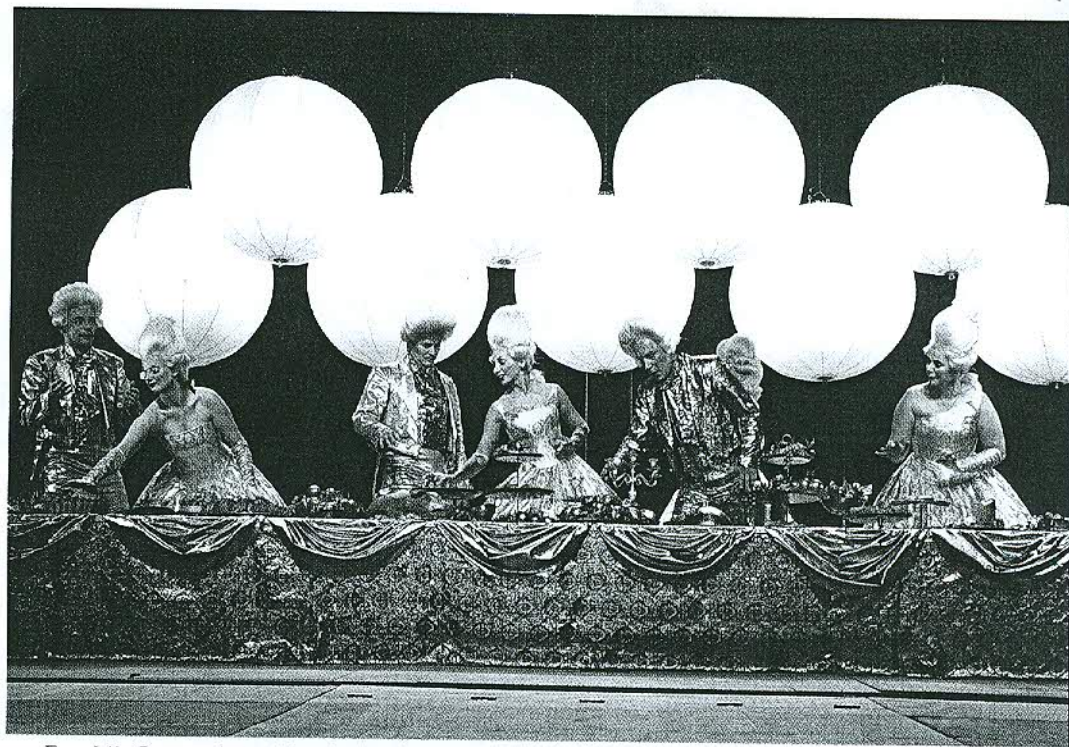
Kuus aastat tagasi, pärast Erkki-Sven Tüüri „Wallenbergi“ maailma-esietendust Dortmundis hõiskasime, et sündinud on suurepärane ooper. Nüüd

on see ka vääriliselt lavastatud ja kõigil neljal etendusel juunikuus hõiskas saali-täis publikut.

Kas armastusdraamata ooper on täielik haruldus? Nii oleks nagu väitnud Dmitri Bertman, kuid vaevalt peab ta Tüüri „Wallenbergi“ tõepoolest ajaloo esimeseks armastusloota ooperiks (nagu on kirjas lavastuse kavaraamatus), usutavam on väikese irooniaga sõnas-tatud variant (intervjuus Postimehele 13. VI 2006). Koomiline ooper oskas va-

Helilooja Erkki-Sven Tüür ja libretist Lutz Hübner.

Ene-Liis Semperi napi lavakujunduse peamine element on suur laud, mille kattevärv muutub vastavalt stseenile. Esiplaanil kolm diplomaati-sireeni: Annaliisa Pillak, Helen Lokuta ja Juuli Lill.

hel armastuseta läbi saada juba baroki-
ajastul, veel enam XX sajandil, vene
operiloominguski on tippude seas Šos-
takoviitši „Nina“ ja Štšedrini „Surnud
hinged“. Tõsine ooper näib lihtsalt va-
javat tegelast, kellele vaataja võiks kaasa
elada ja kaasa tunda. „Wallenbergis“ on
neid surmaminejate ja ellujäänute seas,
eeldõige aga nimitegelane, esimene ja
õige Wallenberg, kellelt on ära võetud
tema surm. Tema prototüüp, Rootsi dip-
lomaat, päästis Teise maailmasõja lõpu
eel Ungaris üle saja tuhande juudi ja ka-
dus hiljem Gulagi süsteemi musta auku.
Sellest, mis tema isiku kohta teada, ei
piisaks moodsa vuajeristliku biograafia
jaoks ja tema saatuse kohta pole ka 2007.
aastal veel selgeid ja täpseid andmeid.
Tüüri ja Hübneri ooper oma küsimuste
ja mõistatustega on endiselt aktuaalne.

Tüür on kuue aastaga oluliselt muu-
tunud, stiilikontrastidele nüüd stiili-

ühtsust eelistades on ta välja töötanud
uue kompositsioonitehnika ja tema
meisterlikkus orkestrikasutuses on aina
suurenenud. „Wallenbergi“ mõju pole
sellegipoolest kriipsugi vähenenud.
Mõneti on see teos nagu kokkuvõtte ja
piiritähis: muusikas võib kuulda noore
Tüüri kaunimaid kujundeid – ühtaegu
kirkaid ja eelegilisi tämbrisulameid, mi-
da läbib pikalt laskuv meloodiajoon,
kuid ka intensiivse keelpillikõla välju,
mis hiljem „Magma“ ja mujalgi voola-
vad kuulaja ümber ja sees nagu laava-
jõed, küll hargnedes, küll ühinedes.
„Wallenbergi“ muusika tõlgendab mit-
mel tasandil ja mitmes ajas kulgevat
libretot targalt ja kaasa elades (muusi-
kalisest dramaturgiast on lühidalt kir-
jutatud pärast esmalavastust, vt Merike
Vaitmaa, Esietendus Erkki-Sven Tüüri
„Wallenberg“, TMK 2001, nr 7).

Kuidas tunneb teos ennast Rahvus- ooperi saalis, kus tuleb vaeva näha isegi itaalia ooperi kõlatasakaaluga? Ooperi- orkestri ainus ülesanne ei saa olla laul- jaid viisakalt esiplaanile lubada, nii na- gu autojuhi ainus kohustus pole jala- käijatele teed anda. Muutumatuult poole jõuga mängiv orkester nullib enam kui poole väljendusest. „Wallenbergi“ eten- dustel mängib orkester nähtamatuna lavaruumi tagaseinas eesriide taga, laul- jad jälgivad dirigenti monitoridest, mis on paigutatud vaatajale silmatorkama- tult. Orkestrile antud mängupind on ta- gasi võidetud akustiliselt paremaga or- kestriruumi kohal. Mure kõlavahekorra pärast on hoobilt kadunud, orkester ei kata lava isegi kulminatsioonidel. Or- kester ise aga kõlas kahel nähtud eten- dusel – 1. ja 8. juunil täiesti erinevalt, ja sugugi mitte sellepärast, et esimest juhatas **Arvo Volmer** ja teist **Risto Joost**. Esimesele rōdule, kus kõla pole kunagi kiita olnud (ja kus istus enamik eten- dusest kirjutajaid), kuuldus orkester otsekui kaane alt, kuivalt ja umbselt. Saali 7. reast kuulates oli kõla avar, kau- nis ja mitmekesine, tihedaski faktuuris selgete joonistega – ehtne Tüüri orkest- rikõla, nagu heal kontserdil heas saalis!

Rahvusoooperi „Wallenbergi“ eest on eriti tänulikud küllap kõik need, kes nä- gid ka esietendust Dortmundis. Sealne peanäitejuht John Dew oli valinud ooperi aine, libretisti ja helilooja, kuid kahjuks ise ei lavastanud (mis võis olla seotud tema lahkumisega teatrist kul- tuuripoliitiliste lahkarvamuste tõttu sama 2000/2001. aasta hooaja järel). Phi- lipp Kochheimi igavalt korralik ja riik- kide sümbolikat üleekspluateeriv la- vastus jättis suuresti kasutamata või- maluse näidata kahe totalitaarse režiimi sarnasust, kallutades ooperi telje viltu natsismi kriitika suunas.

Eriti Saksamaal oodatakse ooperi- teatris originaalset lavastajamõtet. Tei- salt – lavastajateatri ehk režiiteatri

mõistet (*Regietheater; director's theatre*) kasutatakse viimase aja ooperiarvus- tustes peaaegu ainult irooniliselt, teo- seid vägivaldselt ümber mõtestavate la- vastuste kohta. Tüüri ooperi esmalavas- tuse aegu sündis vist kaks seniajani kõi- ge provokatiivsemat ja skandaalsemat muusikalavastust Euroopas: Calixto Bieito lavastatud Verdi „Maskiball“ Londoni Coliseumis (2000) ja Straussi „Nahkhiir“ Hans Neuenfelsi lavastuses Salzburgi festivalil (2001). Kummalgi polnud tegemist libretos ette antud keskkonna või karakteritega, rääkimata muusikast, lavastajad ajasid mingeid oma asju.

Režiiteater võib olla suurepärane, kui lavastaja mõistab, et helilooja on tema tööst juba suure osa ära teinud. **Dmitri Bertman** mõistab. Olles tuntud originaalsete lahenduste poolest, on ta ühtlasi üks silmapaistvalt musikaalseid ooperilavastajaid ja kunagi pole tunda, et helilooja „lavastuse“ arvestamine kuidagi piiraks tema fantaasiat.

Ei usu, et proovide tavatu meetod – interneti kaudu – tulemust kuigivõrd mõjutas. Täiesti ilmselt on Bertman ja tema siinsed koostööpartnerid eesotsas **Neeme Kuninga** ja **Ene-Liis Semperiga** olnud ühel ja samal lainepikkusel. La- vastusel on säravalt originaalne ja ilme- kas visuaalne keel oma sõnavara, gram- matika ja poetikaga. Mängupinda ka- sutatakse mitmekesiselt, liikumiste rütm on vaheldusrikas.

Kas masendavale sündmustikule peaks vastama masendav lavapilt? Dortmundis vastas. Ka Bergi „Woz- zecki“ kujundus Saksamaa ooperi- majades kipub olema halli, maadligi koloriidiga. Prantslase Patrice Chéreau lavastatud „Wozzeckis“ (kunstnik Ri- chard Peduzzi, Berliner Staatsoper, 1992, salvestatud 1994) aga valitsevad sügavad ja kirglikud toonid, tumepuna- ne ja -sinine, kooskõlas teose ekspres- siivse väljendusega. Nagu on öelnud

